

OOSTVLAAMSCHE ZANTEN

MEDEDEELINGEN VAN DEN BOND DER OOSTVLAAMSCHE
FOLKLORISTEN

Maatschappij zonder winstbejag

Secretariaat van den Bond :
L. VERLODT, Zalmstraat, 69, Gent
Penningmeester :
CL. TREFOIS, Steenhouwerstr., 36,
Ledeberg-Gent. Postcheckr. 111.318

Redactie van Oostvl. Zanten :
Prof. Dr. P. DE KEYSER,
Egmontstraat, 14, Gent.
Clemens TREFOIS, J. BOES.

D. WEHRENS.

Bijgeloof in Zeeuws-Vlaanderen. (1)

Er is natuurlijk een tijd geweest, dat ook Zeeuws-Vlaanderen bevolkt was met heidense voorouders, die even als elders geen scherpe scheidingslijn wisten te trekken tussen hen-zelf en de hen omringende wezens, met als gevolg, dat door hunne fantasie een oneindig aantal denkbeeldige geesten werd geschapen, waarmede zij de hen omringende natuur, de lucht, het water, het bos, het vuur, de aarde, het gesteente bevolkten.

Alle dingen gaven zij een ziel en in deze algehele bezieling was tussen mens en dier, plant en mineraal de scheidingslijn uitgewist. En al die zielen konden hun woonplaats verlaten om zich vrij te bewegen en op avonturen uit te gaan, om « onbelichaamd » in een ander lichaam te gaan wonen. Sommige dier geesten waren de mensen goed gezind en andere weer vijandig en « selbstverständlich » boezemden zij hun dus naar gelang zij goed of kwaad wilden, dankbaarheid in of vrees (1a).

In de Germaanse Mythologie staan deze water-, vuur-, aard-, woud- en rotsgeesten bekend onder de naam van *alfen*, *elven* en *el-*

(1) Uittreksel uit een Lezing gehouden in de afdeling Folklore van het « XIe Vlaamsche Philologencongres » te Gent (België) 3 April 1932.

(1a) Dr. Alf. Moerdijk, Dagblad van Noord-Brabant, 3 Des. 1927.

fen met hun koning *Oberon den Alfen-, Ellen- of Erlenkoning, roi des aunes*. Volgens Schrijnen is : « Het woord *elf*, Middelnedl. *elf* of *alf*, Angelsaks. *aelf* verwant met het Oudindische *rbhu* « geest, ziel van een afgestorvene » (1b) en de koningin dezer geesten is de bekende *Vrouw Holle*, de godin in het wit, de doodsgodin, in Zeeuws-Vl. bekend als *Wanne Tekla*, waaraan nog herinneren, de nu nog gangbare uitdrukkingen als : *praat van Wanne* voor : gekke, zotte praat, onzin, waar geen mens uit wijs kan worden en ook nog de scheldnaam : *Tieke* voor : een kwelgeest van een wijf, een haaiebaai, een heks.

Van deze *kwelgeesten* (duits *Druckgeister*) is de *Mare* of *nachtmerrie*, dialekties : « *Maore* » een der voornaamste, die in het Zeeuws-Vlaamse landelijke, eenvoudige, oer-nederige volksleven nog een zeer voorname rol speelt of zeer zeker gespeeld heeft, al tans te oordelen naar *P. A. Eggermont* te Westdorpe in zijn artikel : *Ongetoef en kwaad gedwas in 't land van Hulst* (2) waar hij schrijft :

« Al wat spookt en wjêrwolft en witwijft wordt met den dag teruggedrongen naar steeds nauwer begrensde wijkplaats en hele streken zijn er aan te wijzen, waar die wijkplaats nog slechts bestaat in het taaie brein van een oude vrouw of in de vage naams-herinnering van een weinig lichtgelovige jongere generasie. De jeugd heeft ervaren, dat spookgeschiedenissen altijd « ergens anders » voorvallen en vaak op een onkontroleerbaar verleden tijdstip teruggevoerd worden. Zonder overdrijving kunnen we daarom zeggen, dat de bloeitijd van de spokerij tot de voltooid verleden tijd behoort « en voegt er in een voetnota aan toe », al heeft zich dan een paar jaar geleden te Axel nog een echte spookgeschiedenis afgespeeld. »

« Het Middelnederl. *mâre*, nog in Hollandsch-Limburg en Zuid-Nederland gebruikelijk, is verwant met de Oudhoogduitsche en Oudnoordsche *mara* en betekent « nachtspook, nachtbelemmering », in Noord-Brabant spreekt men dan ook van *nachtmaar* »,

(1b) Dr. Jos. Schrijnen, *Nederlandsche Volkskunde*, dl. I (1930), 2e druk, blz. 90.

(2) *Eigen Volk*, II (1930), blz. 176 vg.

aldus Prof. Schrijnen (3). In Zuid-Limburg b.v. te Cadier en Keer en Meerssen luidt het woord: *mêr*. In *Eberhard-Lyon* (4) vinden we: *die Mahre* of *der Mahr* (bei den Isländern, Schweden und Norwegern *mara*, dänisch *mare* oder *nattemare*, angelsächs. *mara*, engl. *nightmare*, holländ. *nagtmerrie*, althochd. *mara*).

De *mare* is volgens de meeste optekeningen uit de volksmond in Zeeuws-Vl. een geest, die de gedaante aanneemt van een afschuwelijk, lelik en onmeedogend wreed wijf. Vaak blijft de *mare* een onzichtbare kwelgeest, die de slapenden — doorgaans van het vrouwelijk geslacht — door drukking benauwt. De slapenden voelen een druk op het lijf, zwaar als een zak tarwe, een boom of lood. Het zweet breekt hen uit. Zij willen bewegen maar kunnen zich niet verroeren, zelfs niet roepen, de tong is gebonden. Het is een vreselijke kwelling.

De *mare* drukt niet alleen mens en dier maar ook bomen, want de tak van de boom waarop de *mare* drukt heet in de volksmond: *maretak*. Alle boze geesten zijn echter door invloed van het Christendom door het volk vervangen door de boze, de duivel en de *maretak* is een *duivelplant* geworden. Omdat van verre de *maretak* op een nest lijkt, zegt Dr. Moerdijk in het hierboven aangehaalde artikel, dat in Zuid-Limburg, de benaming is: *duivelsnest*, waarin de duivel woont. Als geboren Zuid-Limburger is mij deze naam echter niet bekend, maar wel de naam: *duvelsgaren* te Meerssen en *St. Mertekroed* te Cadier en Keer bij Maastricht.

Wat vroeger heette het werk der boze geesten, heet nu in België Limburg: *de duivel* en in Zeeuws-Vl.: *het kwaad*. Nog spreekwoordelijk is: *'t kwaad is er mee gemoeid* en men trok in zulke gevallen en ook om van de *mare* verlost te worden naar de Paters Benedictijnen te Dendermonde of naar de Augustijnen te Gent, ter bezwering van de boze.

In de volksmond hoort men ook wel de verklaring van « *van de mare bereden worden* » als te zijn « *stilstaand bloed* ».

Het spreekt van zelf, dat er ook voorbehoedmiddelen aange-

(3) Nederl. Volkskunde, dl. I (1930), 2e druk, blz. 99.

(4) Synonymisches Handwörterbuch der deutschen Sprache, Leipzig 1910, blz. 649.

wend werden en een der beste en meest-afdoende was : *het kruis*, het afweermiddel bij uitmuntendheid.

Bij sommige boeren hangen dan ook in de stallen boven de *merrie's* aan een touwtje een paar bakstenen in de vorm van een kruis.

Een arbeidersvrouw vertelde dat ze 's nachts nooit haar klompen onder het bed zette, omdat daar dan de mare in kwam staan, maar ze legde ze kruiselings over elkaar, ook haar kousen. Ze sliep met gekruiste armen en benen. Haar man zei altijd : « Gij zij nen aordegen slaopere. »

Voor hetzelfde doel gebruikte men ook een : *nagel uit de Paaskaars* in de dorpel geslagen of er onder verborgen.

Dr. Moerdijk vertelt verder van een vaardig Zeeuws-Vlaams verteller van diep in de zeventig, die meisjes gekend heeft van twaalf tot veertien jaar, uitgemergeld, dat ze verteerden van de mare, door altijd, die vracht te moeten dragen en P. A. Eggermont (5) van een maar, die er vermaak in schiep om in goed gesloten koe- en varkensstallen door te dringen en de dieren te berijden en dat deze gebeurtenis in de verbeelding van de getroffenen een gelijkenis aanneemt van een Walkürenrit binnen de muren, dat de koeien zich losrukken van hun kribben en in de donkere stal in vreselijke wanorde door elkaar rennen, zichzelf en elkaar kwetsend, van uitputting ten slotte neerstortend, badend in zweet van angst en afmatting. In die toestand werden de dieren dan 's morgens meer dood dan levend, door de boer en zijn personeel aangetroffen. Alle dieren, die er aan onderhevig zijn vermageren bij de dag en niet zelden eindigt de foltering met algehele uitputting.

Verschillende huiveringwekkende verhalen zijn hiervan nog in omloop.

Ook te Bunschoten aan de Zuiderzee gelooft men aan de Nachtmerrie volgens de mededeling van J. Hopman (6) en J. R.

(5) Eigen Volk, II (1930), blz. 180 vg.

(6) Eigen Volk, I (1929) blz. 280.

W. *Sinninghe* (7) geeft een heel lijstje van literatuur hierover.

Ook meent *Eggermont* te moeten geloven, dat de *nachtmerrie* en de *franse*: *cauchemar* meer dan naamsovereenkomst met de beruchte *maar* hebben (8).

In het land van Hulst zijn deze namen echter onbekend, maar schrijft men de geheimzinnige kwade invloeden, die de groei en gezondheid van kleine kinderen schaden toe aan machten, die aangeduid worden met namen als: *kwao'gedwas*, *de kwaoje-and*, of *het kwaoje oog*.

De beste beschrijvingen van alles wat spokend het Zeeuws-Vlaamse volk verontrust heeft zijn wel die van P. A. *Eggermont*. In dit laatste artikel worden: *de witte jiffrouw* of *de witte vrouw* of *het witte wijf* (in Axell spreekt men van *wuuf* — D.W.), *de wjêrwolf*, *Ossaart*, *de maar*, *den als*, die allen onder de benaming van *ongetoef* en *kwao'gedwas* samengevat kunnen worden, ten tonele gevoerd, waarvan *den als* is « de listige bedrieger en sluwe misleider, die personen van beider geslacht en alle leeftijd en ervaring zijn niet te onderkennen lagen legt, zodat zelfs nog heden ten dage zijn list schijnt te triomferen over de kracht van geloof, wetenschap en onverschilligheid ». (blz. 178).

Hij is een boosaardige kwelgeest, die er o.a. behagen in schept lieden te doen verdwalen op een welbekende weg, van daar de uitdrukking: *van den alf geleid zijn* (d.i. verkeerd geleid zijn) met de door Louis Lockfeer medegedeelde dialektiese varianten (10): *van den (h)als verleed zijn* te St. Jansteen en Hengstdijk; *van den (h)elft verleed zijn* te Nieuw-Namen; *van den alt geleed zijn* te Kapellebrug (bij St. Jansteen); *van den elle verleed zijn* te Hulst.

Dit gebied sluit dus prachtig aan bij het door A. *de Cock* en *Is. Teirlinck* (11) en *Jozef Cornelissen* (12) vermelde Vlaamse

(7) *Eigen Volk*, II (1930) blz. 117.

(8) *Eigen Volk*, II (1930) blz. 181.

(9) *Eigen Volk*, III (1931) blz. 178 vg.

(10) *Eigen Volk*, III (1931), blz. 96.

(11) *Brabantsch Sagenboek*, I, 206 vg.

(12) *Eigen Volk*, II (1930), blz. 336.

gebied, n.l. : 't Land van Waas, waar men zegt : *van den Alf* of *van den Alven geleed zijn* ; ook rondom Oudenaarde : *van den Alf geleed zijn* ; tussen Aalst en Dendermonde heet het : *van den (h)als geleed zijn* en te Denderleeuw, Liedekerke, Ter Alfene, Esschene : *van d'Alf geleed*.

In Noord-Brab. vinden we tussen Westerhoven en het gehucht Keersip onder Riethoven een *Alvenberg*, aldus J. R. W. *Sinninghe* (13).

In Ned. Limb. bij het touristen-dorp Meerssen, het oude Marsana van de Romeinen, wordt eveneens een heuvel aangetroffen, tans bekend als : den *Erkenberg*, welke naam waarschijnlijk eveneens in verband gebracht moet worden met de *erlen* of *elven* (vergel. Erlkönig van Goethe). Deze Erkenberg staat heden ten dage bij de kinderen nog in kwaden reuk. Men zegt dat het er bij nacht en ontij spookt. Het heet dat de *Witte Jompfer* d.i. de witte jufvrouw 's nachts op en om den Erkenberg rondwaalt.

In Duitsland vinden we dezelfde naam weer terug n.l. *Alp* in Saksen, Frankenland, Thüringen, Hessen. Verder zuidwaarts gaande heet hij : *Drude* (es hat mi di *Trud* drückt), *Schrat* of *Schrett*, *Rätzel*, terwijl de Slaviese naam : *Vampyr* is, die echter niet alleen drukt, maar ook zijn slachtoffer het bloed uitzuigt.

Het woord *schrattel* is terug te brengen tot het oudnoorse *skrati*, *skratti* = geest, gedrocht ; ouhgd. *scrato* = woud- of veldgeest ; maar men meent ook dat het in verband staat met het noorse *skratta* = leven maken, *skratla* = ratelen, rammelen en zou dan dus : *klopgeest*, *geest die spektakel maakt* betekenen. *Schrettel*, *schrettele* en *schrätzlein* of *schretzlein* zijn diminutieven van *schratt* of *schratz* (naast oudhgd. *scrato* komt ook voor *scraz*, b.v. *Walt-schratz* d.i. woudgeest). In Gerhart Hauptmann's « *Versunkene Glocke* » heet de woudgeest *Waldschrat*. Uit *schrätzlein* of *schrätzel* is door wegvallen van de *sch* *Rätzlein*, *Rätzel* (daarnaast ook *hatz*) ontstaan, dat ook nachtelike drukgeest beteekent. Omdat het volk geloofde, dat zulke mensen 's nachts als drukgeesten met dichtgegroeide wenkbrauwen rondwandelden, bestempelt het

(13) Eigen Volk, III (1931) blz. 95.

volk met de naam *Rätzel* (ook foutief *Rätssel* geschreven) ook zulke mensen met door de natuur gezegende overvloedige wenkbrauwen (14), die ons onwillekeurig aan de Zeeuws-Vlaamse ruwbehaarde *Osschaert*, *Osschaert*, *Ossaard*, *Ossaerd*, *Osgord*, *Ossord* doen denken.

Te Lamswaarde vertoonde hij zich als een *hond* (15). Op andere plaatsen vertoonde hij zich als een reuzenfiguur, rondlopende met 'n rammelende ketting, terwijl men er ook spreekt van : *Ossord met z'n bellekes*.

Eén ding staat vast : dat *Ossaerd* in heel Zeeuws-Vl. bekend is. De heer *K. ter Laan* heeft hem ook leren kennen te Sluis, toen hij daar schoolhoofd was van 1895 tot 1898 (16). In de Meierij (N. Brab.) heet hij : *Kludde mee z'n bellen*.

Over de oorsprong van de naam *Ossaerd* verkeert men nog in het onzekere, al meent de heer *Adriaanse*, stads-archivaris van Hulst, dat deze verwant is met de plaats *Ossenissee*, waar de heren van *Ossenissee* berucht waren om hun strengheid en hun wreedheid (17).

Ik geloof niet, dat deze veronderstelling juist is, want volgens *Gust. v. d. Wall Perné* (18) is bij Nunspeet, op de Veluwe, ook « *Osschaert* » bekend.

Hij is voor 99 jaar verwezen naar een heuvel, « den Hoogen Duvel » en wordt getekend als een groot, zwart monster, dat den mens op de rug springt ; dus ook een *plaaggeest*, die op z'n Zeeuwse naamgenoot als een haar lijkt. Deze mededeling gewerd mij door de heer J. R. W. Sinninghe, die er verder op wijst, dat deze Veluwse sage een verrassende overeenkomst vertoont met « *Osschaert* » te Hamme bij Dendermonde (19). Ook deze geest wordt voor 99 jaar verbannen, met hetzelfde rijmpje opgehitst en — last

(14) Eberard-Lyon, Synonymisches Handwörterbuch der deutschen Sprache, 17e druk, Leipzig, 1910, blz. 649.

(15) Louis Lockefeer, Bijgeloof in Zeeuws-Vlaanderen, Eigen Volk, III (1931), blz. 180.

(16) Eigen Volk, III (1931), blz. 118.

(17) Eigen Volk, III (1931) blz. 180.

(18) Veluwsche Sagen, Eerste bundel, blz. 100-109.

(19) Wolf, Niederländische Sagen, Leipzig, 1843, Nr. 214.

not least — de naam wordt gelijk gespeld. Dit wijst op een literaire bron.

Gust. v. d. Wall Perné was gewoon overleveringen uit de volksmond opgetekend met aantekeningen en sagen in tijdschriften, almanakken en plaatsbeschrijvingen gevonden, tot één verhaal om te werken, wat de wetenschappelijke folklore niet altijd ten goede is gekomen, maar zijn vertellingen, die nog steeds aan velen een groot genoegen verschaffen, kleuriger en levendiger maken.

Misschien kunnen oude jaargangen van «'t Kunst en Letterblad» of van de «Geldersche Volksalmanak» een oplossing van dit raadsel geven.

Te Steenberg (N. Brab.) heet hij: *Flodder*, in de omgeving van Aalst (België): *Lodder* en te Antwerpen: *Lange Wapper*. Dat: *Kludde* en *Lodder* (dus ook *Flodder*) met *Loki* verwant zijn, werd reeds in 1810 door *Schering* vermoed (20) en *Wolf*, meende blz. 704, dat *Lange* ook een verbastering was van *Loki* en dat *Wapper* een later toegevoegde naam is.

Voor de naam *Osschaert* wist hij geen verklaring te vinden.

Hoe het zij in Zeeuws-Vlaanderen is *Ossaart*, de watergeest, de dwingeland en tyran der vissers, koning in het rijk der talrijke sloten, watergangen, «weelen», poelen en plassen, aan wiens gunst de visser een flinke vangst te danken had, maar hem ook als hij niet bij hem in een goed blaadje stond, hem na een hele nacht vruchteloze arbeid, als «bosman» (met lege handen) naar huis liet keren. Het was dan ook maar het beste om de eerste vis, die gevangen werd — groot of klein — maar weer in het water te werpen voor *Ossaart*. Het brengen van dit offer gaf echter niet de minste zekerheid van een goede vangst, liet men het echter na, dan kon men met absolute zekerheid van de ongenade van hem verzekerd zijn, vroeg... of laat. Want *Ossaart* had ook zijn nukken en kuren. Meermalen is het gebeurd, dat hij eerst een visser een flinke buit vis liet vangen, die dan verheugd en blij, zich door de weiden naar huis begaf, zich verknukelend in 't besef, dat hij toch zonder *Ossaart's* hulp en medewerking zo'n

(20) Zie *Wolf*, blz. 704.

flinke vangst had gehad. Maar ja wel! 't Duurde echter niet lang of daar ruiste het eensklaps achter hem en voelde hij op zijn schouders de druk van een zwaar lichaam, dat hem bijna in de grond deed verzinken. De arme man wilde roepen, schreeuwen, maar de keel was hem als dichtgeknepen, lopen ging evenmin, want de benen weigerden hun dienst en slechts met de uiterste krachtinspanning kon hij zich moeizaam over de vochtige, zuigende weidegrond voortbewegen. Om zich heen zien kon hij niet, daar een diepe duisternis hem omringde. Hij trachtte een greep te doen naar het spook, maar hij greep slechts lucht. Hoe lang deze toestand duurde? Hij wist het niet, maar als hij tot zichzelf kwam en merkte, dat hij bevrijd was, miste hij zijn rijke vangst.

Na tuiskomst van de visser kon het echter nog wel eens gebeuren, dat er nog eigenaardige voorvallen plaats hadden n.l. dat b.v. een deksel van een pot afwipte en al werd deze er weer opgelegd er toch weer afsprong, totdat de visser eindelijk tot het besef kwam, dat hier Ossaart nog in het spel was.

Het geloof aan Ossaart is heden ten dage niet zo levendig meer. *Eggermont* (21) verklaart beslist, dat men tegenwoordig weinig meer van hem hoort spreken. Alleen beangste moeders proberen hun kinderen vrees aan te jagen voor het water, met het oog op er in vallen en verdrinken, daar anders Ossaart, ook wel: de *slokkevent* er uit zal komen om hen mee te nemen. Ik mag in dit verband misschien wijzen naar de *Zaanse Bullebak* en de *Krolleman* of *Okkerman* te Broek in Waterland, die de kinderen aan de kant van het water lokken, door hen allerlei moois te laten zien, als lichtjes en sterretjes en ze dan meeneemt, naar zijn verblijf onder water (22) en: *et Haokemenneke* (= het mannetje met de haak. — D.W.) van Holl. Zuid-Limburg (23). De Broek in Waterlandse Okkerman schijnt onder de naam: *akervent* ook voor te komen te Hoek bij Terneuzen (24).

(21) *Eigen Volk*, III (1931), blz. 83.

(22) *Eigen Volk*, I (1929), blz. 81.

(23) Mr. E. Franquinet, *Watergeesten in Limburg*, *Eigen Volk*, I (1929), blz. 105 vg.

(24) L. A. Dieleman, *Eigen Volk*, II (1930), blz. 24.

Over de etymologie van deze woorden is men het ook niet eens. *C. Bakker* (25), *Dr. G. J. Boekenooen* (26) en *Mr. W. J. L. van Es* (27) hebben hun meningen hierover gegeven, doch tot een bevredigende verklaring is men niet gekomen.

De namen Ossaart en Slokkevent zijn volgens Eggermont (*E. V. II*, blz. 183) het meest bekend bij hen, « die in alleenstaande, in moerassige weilanden gelegen woningen wonen, terwijl op de veiliger gelegen dorpen zelfs de namen, zeker bij het jonge geslacht, dikwels onbekend zijn », terwijl Louis Lockefeer dit bevestigt (*E. V. III*, blz. 180) : « Nu wordt Ossord nog wel 'ns nagebootst. En grappenmakers maakten van het sterk-ingewortelde bijgeloof aan Ossord gebruik om sommigen 'ns duchtig beet te nemen door zelf voor Ossord met zijn ketting te spelen. » Dezelfde verhaalt (*E. V. III* blz. 180) dat in het land van Hulst het soms gebeurde, dat Ossord bij een boer dienst ging doen als paard. Het blinkende kouter van de ploeg werd dan met geweldige kracht door de vette klei getrokken, maar zo gauw hij 't erf weer verlaten had, dan keerden zich de voren, die hij geploegd had, weer om, zodat de boer dan tot het besef gekomen was, dat Ossard bij hem gediend had.

Ook de kwade geest *Bornes* is in het land van Hulst bekend. Deze spookfiguur, echter heeft zijn ontstaan naar alle waarschijnlijkheid volgens *Adriaanse*, stads-archivaris van Hulst, zijn ontstaan te danken aan de rentmeester van Ossensisse, Bornius, die door zijn verregaande wreedheid in deze streek zeer gevreesd was. Historische onderzoekingen hebben aan het licht gebracht, dat hij zich voor 't eerst vertoond heeft in de kelders van het hof *ten Zande* te Kloosterzande. Ten Zuiden van Hulst hoort men nog die uitdrukking : *Wat 'n Bornes van een jongen is dat*.

Nog een andere boeman, die 's avonds langs de huizen kwam en kinderen meenam is : *Boekaros*. Te Nieuw-Namen gelooft men nog dat de Meulenberg aldaar, de verblijfplaats is van alle moge-

(25) Eigen Volk, I (1929), blz. 81 vg. en II (1930), blz. 24-25.

(26) Eigen Volk, II (1930), blz. 24.

(27) Eigen Volk, II (1930), blz. 72.

like geesten en ongetoef, waarvan Louis Lockefeer nog een recent geval verhaalt, n.l. dat een vrouwke nog een jongen wilde overhalen om daar toch niet langs te gaan zo laat in de avond, want vroeg of laat zou hij daar de funeste invloed van die geesten moeten ondervinden.

Verder ontmoet men er gegevens ontleend aan de sage van de *Wandelende Jood* en van de *antichrist*, die eenmaal komen zal en waarvan men te Nieuw-Namen vertelt dat zijn vreselijkste daad zal zijn, dat hij de nagels van de mensen hun vingers zal « afpellen ».

Als in de zomer plotseling een hevige wind komt opzetten en over de velden jaagt dan spreekt men er nog van de *Bjernavrâ*. De feitelijke betekenis van dit woord ligt nog in 't duister. Sommigen menen dat 't een verbastering is van: *barende vrouw*. Kan er misschien verband gezocht worden met de zomergodin *Freya*? Of met de *Wilde Jacht*? Ziedaar vragen, waarop ik het antwoord schuldig moet blijven.

Het kon gebeuren, dat als men 's avonds laat nog op pad was, men dan gezelschap kreeg van « *de witte juffrouw* » (= de duivel), de in *Felix Timmerman's* tooneelstuk « En waar de sterre bleef stille staan » voorkomende: *zwarte madam*.

Te Koewacht hoort men *het vertelsel der witte non*. Daar stond vroeger in de Karnemelkpolder een klooster. Over dit zusterklooster hangt echter 'n geheimzinnig waas. In de grond schijnt zich nog iets te bevinden. Om de tien jaar verschijnt er op de plaats waar 't klooster eertijds stond de blanke geest van de « witte non ».

Ook zijn er verhalen in omloop van *het stallicht* of *de stalkaars*, waarvan Pitje Vogel in « En waar de Sterre bleef stille staan » zo geheimzinnig vertellen kan, dat eigenaardig-geheimzinnige lichtje, dat men 's avonds in 't donker zag en dat waarschijnlijk oorspronkelijk in de stallen der boerderijen gezien is.

Evenals elders wekken, *katten, uilen, spinnen* bijgelovige vrees. In Westdorpe gebeurt er een ongeluk als er een *ekster* voor de deur zit en als men daar op een *groene kikvors* trapt, dan vliegen alle huizen in brand en iemand, die aan *kiespijn* lijdt,

moet om een boom een kousenband doen.

Te Zuidzande betekent het roepen van een *uil* een dode in de familie en ziet men een *wit paard* 's morgens, dan betekent dat : nieuws.

In Nieuw-Namen wordt nog een versje opgezegd bij het zien van een spin :

's Morgens druk

's Middags geluk

's Avonds min

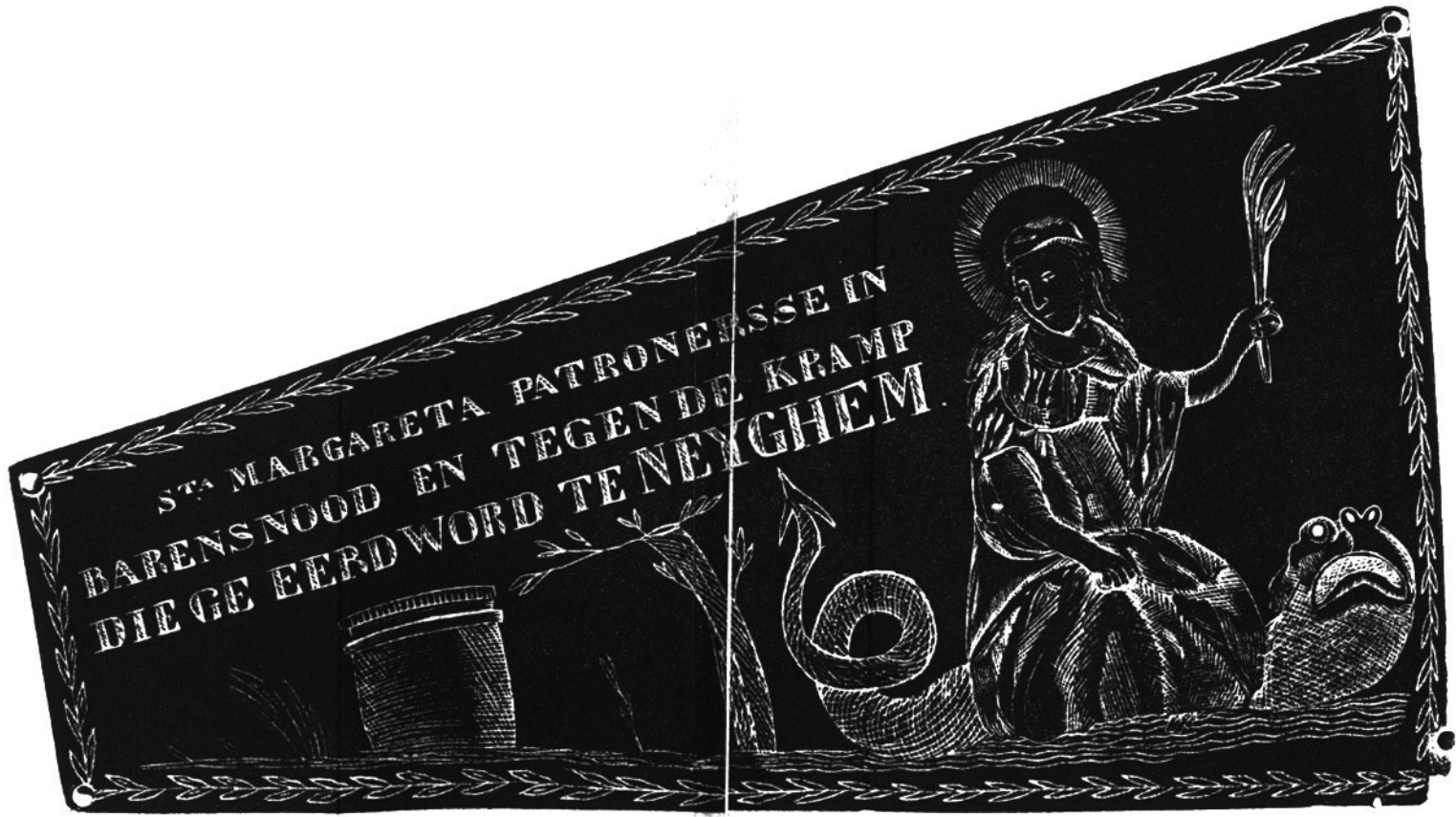
Heeft de spinnekop in.

Ook is het gebruik algemeen bekend van : *de steekpalm* (*Buxus sempervirens*) gewijd op Palm-Zondag.

Er waren vroeger ook mensen, die *de zwarte kunst* verstonden. Als men vroeger 80 jaar was en arm, dan kon men 'n wonderde kunst, b.v. iemand *de koorts aanzetten* en *de oude man geven*, een *voer koren doen omvallen*, waar natuurlijk mee in verband staat, dat oude, arme vrouwen vroeger veelal voor heksen werden aangezien.

Tot slot wil ik doen opmerken, dat het hier gebodene geen aanspraak wil maken op volledigheid, enkel en alleen een klein overzicht te geven van hetgeen, gelukkig in de laatste paar jaren in Zeeuws-Vlaanderen door enkelen op folkloristies gebied is onderzocht en gepubliceerd.

Amsterdam.

S^TE MARGARETA PATRONESSE IN
BARENSNOOD EN TEGENDE KRAMP
DIE GE EERD WORD TE NEYGHEN

OOST-VLAAMSCHE BEDEVAARTVAANTJES.

HEILIGE MARGARETHA - NEIGEM BIJ NINOVE.

Volgens de legende werd de H. Margaretha, zekere dag, door een draak ingezwolgen. Met een crucifix, dat zij bij haar droeg, opende zij het dier en werd aldus verlost. (E. H. Celis, Volkskalender).

Zij wordt in Vlaanderen vereerd te Baerdegem (O. VI.), Lichtervelde (W. VI.), St. Margriet (O. VI.), Weytegem (O. VI.), Knocke aan Zee (W. VI.), Gheluvelt (W. VI.), Kortrijk (Begijnhof) en te Neigem (O. VI.)

Te Neigem wordt ze bijzonderlijk gediend, de derde maandag van iedere maand, tegen de krampen en door vrouwen in barensnood.

De groote bedevaart grijpt op 20 Juli, feestdag van de heilige plaats. Het is de groote biddag. De bedevaarders gaan, biddend, driemaal rond de kerk en volgen meestal een weg omzoomd door kleine kapelletjes. Dit is de « groote omweg ».

Het werk ligt totaal stil in het dorp en er is een grooten toeloop van volk gedurende den dag en den vroegen avond om de heilige te vereeren.

In de pastorij worden vaantjes en roode lintjes, welke de vrouwen zich rond de lenden binden, verkocht.

De Heer Maertens de Noordhout was zoo vriendelijk ons een koperclichee van het hierbijgaande afgedrukt vaantje af te staan, waarvoor wij hem hartelijk dank zeggen.

Dit vaantje wordt in het werk van den heer Emile H. Van Heurck (Les drapelets de Pèlerinage en Belgique et dans les pays voisins) niet vermeld. Wel is er spraak van een variante die er ten andere in afgebeeld staat. (Zie bl. 340-343).

Beide vaantjes stellen voor :

Van rechts naar links : de Heilige Margaretha het hoofd omkransd, zij houdt in haar linker hand de palm der martelaars, de andere hand rust op haar knieën. Zij zit op een monster, half dolfijn, half serpent, dat op de « BAREN » drijft.

In het midden een afgekapte boom, links een put met dubbele boord. Rondom de plaat bladerenranken en als opschrift :

Bij Van Heurck :

Ste Margareta patroonersse in barensnood en tegen de kramp die geëerd word te Neyghem.

Bij ons :

Sta Margareta patronersse in barensnood en tegen de kramp die ge eerd word te Neyghem.

L. VERLODT.

Wie helpt mede ?

In « De Dag » van 1 Mei l.l. geeft de Gentsche medewerker John F., een reeks van eigenaardige gewoonten van onbekenden oorsprong. Onlangs verscheen in een Engelsch weekblad, zoo meldt hij, een vraag naar vergeten Engelsche en Schotsche gebruiken.

Zoo vroeg men waarom de visschers van het St. George-kanal op zekere dagen niets aan boord willen hebben dat een roode kleur heeft. Waarom men de eerste vlieg van het jaar vangen moest en in een doosje stoppen, waar men ze tot het volgend jaar liggen liet, en zoo meer.

In Gent had men vroeger van die oude gebruiken, die voorzeker niet vergeten zijn, maar waarover, zoo het schijnt, niet de minste uitleg meer kan gegeven worden.

En hij vermeldt :

— Waarom mocht op Goeden Vrijdag geen kaars worden uitgeblazen, maar wel met den domper gedooft ?

— Waarom mochten op Paaschdag zelf, de gekookte eieren niet worden gegeten ?

— Waarom moest men een schietgebedeken lezen als de kat zich op tafel nevens de kaars kwam zetten ?

— Waarom, op zekere Heiligdagen, zetten de mutsenmakers hare poppen met het gezicht tegen den muur ?

— Waarom moest men drie kruisen slaan als men niesde in eene straat waar een pastoor of een begijn voorbijging ?

— Waarom moest men den eersten haring van het jaar opeten zonder te drinken?

— Waarom moest men wel oppassen van gedurende gansch de Vasten geen steen in 't water te werpen?

— Waarom moest men op Quadragesima zonder licht slapen gaan?

— Waarom mocht men geen eikenblaren in het huis van een verloofde leggen?

— Waarom als men drie harde eieren opat, moest men eventjes het derde over de tafel laten rollen?

— Waarom mocht men op Oude jaarsavond de kaarsen niet volledig laten uitbranden?

— Waarom op Koningen avond, als men wafels bakte, mocht men geen vrouwen naam uitspreken zoolang de deeg aan 't rijzen was?

— Waarom moest een zwangere vrouw zich wel wachten een kaarsendoover of een boterproever aan te raken?

— Waarom moest men een greintje zout op de tong leggen als men gevloekt had?

— Waarom als men een konijn het vel had afgestroopt, en dit vel per ongeluk scheurde, moest men het zoo ver mogelijk van het huis gaan begraven?

— Waarom mocht men noch mosterd, noch azijn, noch peper, noch zout voor het bord neerzetten van iemand die jarig was?

Voorzeker lang verdwenen gebruiken, maar zou niemand van onze folkloristen, zouden er geen oude Gentenaren meer gevonden worden, die den oorsprong van die gebruiken kennen en den noodigen uitleg kunnen geven?

Behalve deze eigenaardige gewoonten haalt bedoelde medewerker eenige oude gezegden aan die heel en gansch in onbruik zijn geraakt.

Wij twijfelen er niet aan; persoonlijk hebben wij nooit een enkel van deze zegswijzen gehoord, alhoewel wij dertig jaar lang ons hebben bezig gehouden met het verzamelen van Gentsche woorden, gezegden, uitdrukkingen, spreuken en spreekwoorden.

Misschien zijn er onder onze lezers en onder de leden van

den Folkloristischen bond, wel te vinden die deze gezegden gehoord hebben al is het ook in ver vervlogen tijden.

Er zijn gezegden en uitdrukkingen, zeer zelden te hooren, omdat ze slechts in een zeer beperkten kring, ja, soms in enkele families in zwang blijven. Mocht een onzer lezers zich de een of andere hieronder vermelde uitdrukking herinneren, met of zonder uitleg, wij zouden hem dankbaar zijn het ons te laten weten, en zullen met genoegen den uitslag van ons onderzoek in een volgend nummer mededeelen :

Hier dus die gezegden :

1. Klababers, zei Plirtsegaele, en hij moest er voor verhuizen.
2. Beter een hespe dan een fiole (viool of fleschje?).
3. Slecht vuur dat groen brandt.
4. Salut Palfijn, de kat mag er wel zijn.
5. Klamenade, zei Mië, en de baas gaf haar ne knuist.
6. De teeken zitten onder de zulle.
7. Sofietje komt kuischen.
8. Heetebrood uit nen kouden oven.
9. Het is een huizeken van boven.
10. Een paard voor een katrienspekke.
11. 't Seroen krijgen van de schoen.
12. Preeken voor een steenen brugge.
13. Maneschijn ziften.
14. De muizen knagen aan 't klokzeel.
15. Schoenleer in den ketel doen.
16. Den duivel leeren naaien.
17. Een pand geven voor een ei of een ei geven voor een pand.

Lod. LIEVEVROUW-COOPMAN,

Ledeganckstraat, 25, Gent.